

LJUBLJANSKI NADŠKOF IN METROPOLIT DR. JOZEF POGAČNIK

TESTES TEMPORUM
Priče časov

Dejan Pacek, ur.

LJUBLJANSKI NADŠKOF IN METROPOLIT DR. JOŽEF POGAČNIK

Znanstvena monografija

Dejan Pacek, ur.
LJUBLJANSKI NADŠKOF IN METROPOLIT DR. JOŽEF POGAČNIK
Znanstvena monografija

Zbirka Testes temporum 1

© Celjska Mohorjeva družba in Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, 2023
Vse pravice pridržane.

Svetopisemsko besedilo je iz Slovenskega standardnega prevoda Svetega pisma (SSP).
© 1996, 2003, Društvo Svetopisemska družba Slovenije, z dovoljenjem.
Vse pravice pridržane.

Knjiga je izšla s finančno podporo
Agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in
Teološke fakultete Univerze v Ljubljani.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Pogačnik J.(082)
272-722.51(497.4):929Pogačnik J.(082)

LJUBLJANSKI nadškof in metropolit dr. Jožef Pogačnik : znanstvena monografija / uredil Dejan Pacek. - Celje : Celjska Mohorjeva družba : Društvo Mohorjeva družba ; v Ljubljani : Teološka fakulteta, 2023. - (Zbirka Testes temporum ; 1)

ISBN 978-961-278-631-1 (Celjska Mohorjeva družba)
COBISS.SI-ID 138189571

TESTES TEMPORUM
Priče časov

1

LJUBLJANSKI NADŠKOF IN METROPOLIT DR. JOŽEF POGAČNIK

Znanstvena monografija

Uredil Dejan Pacek

1851
Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

Vsebina

Beseda urednika 7
Dejan Pacek

Iz kovorskega mlina do doktorske časti: Jožef Pogačnik in njegovo izobraževanje 11
Miha Šimac

Službe Jožefa Pogačnika do škofovskega imenovanja 41
Matjaž Ambrožič

Nadškof Pogačnik v svetu kulture 61
Igor Grdina

Lirična pesem v času: o poeziji Jožefa Pogačnika 81
Brane Senegačnik

Jožef Pogačnik – obsojen in zaprt 109
Tamara Griesser Pečar

Pogačnikovo škofovsko imenovanje 133
Ilaria Montanar SL

Nekaj značilnosti obdobja škofovanja Jožefa Pogačnika 185
Aleš Maver

O odnosu med nadškofom Pogačnikom in komunistično oblastjo 209
Dejan Pacek

Prizadevanje za slovensko metropolijo od škofa Jegliča do njene ustanovitve leta 1968 261
France M. Dolinar

Pogačnikovi pastoralni poudarki 303
Simona Gregorčič in Tadej Stegu

Nadškof Jožef Pogačnik – katehet 327
Janez Vodičar SDB

Jožef Pogačnik kot cerkveni govornik 349
Alojzij Slavko Snoj SDB

Nadškof Jožef Pogačnik in ljubljanska Teološka fakulteta 383
Bogdan Kolar SDB

Pogačnikovi sodelavci na nadškofijskem ordinariatu 409
Blaž Otrin

Nadškof Pogačnik in drugi jugoslovanski škofje 437
Lilijana Urlep

Pogačnik – koncilski oče 459
Viktor Papež OFM

Redovništvo na Slovenskem v času nadškofa Jožefa Pogačnika 479
Marija Jasna Kogoj OSU

Sakralna arhitektura na Slovenskem v času nadškofa Jožefa Pogačnika 523
Leon Debevec

Osebnost in duhovnost Jožefa Pogačnika 551
Anton Slabe

Sodelavci 572

Imensko kazalo 576

Beseda urednika

Znanstvena monografija o ljubljanskem nadškofu in metropolitu dr. Jožefu Pogačniku (28. september 1902, Kovor nad Tržičem–25. marec 1980, Ljubljana) vabi k branju 19 prispevkov. Ti tematsko obravnavajo delo, ki ga je dr. Pogačnik opravil za Cerkev v Sloveniji, ter odkrivajo njegove sledi v svetu kulture, obenem pa odstirajo njegovo bogato intelektualno, pesniško in voditeljsko osebnost.

Dr. Pogačnik je bil od leta 1964 na čelu ljubljanske krajevne Cerkve in od leta 1968 ljubljanske cerkvene pokrajine, katere sufragan je bila sprva mariborska škofija in od leta 1977 obnovljena koprska škofija. Za najvišji cerkveni službi za slovenskimi mejami so ga usposobili temeljita teološka izobrazba na univerzi v Innsbrucku, kaplanska leta v Kranju in ljubljanskem Trnovem, predvojno učiteljsko in vzgojno delo, ravnateljska služba v ljubljanskem Marijanišču, povojne krivične zaporne kazni v skupni dolžini skoraj šest let ter vodenje številnih škofijskih služb in svetov.

Ob imenovanja Antona Vovka za rezidencialnega ljubljanskega škofa je ta dr. Pogačnika 15. decembra 1959 imenoval za generalnega vikarja. Na Vovkov predlog ga je papež sv. Janez XXIII.

28. februarja 1963 imenoval za ljubljanskega pomožnega (naslovnega irenopolskega) škofa. Po smrti nadškofa Vovka je bil 12. julija istega leta imenovan za apostolskega administratorja ljubljanske nadškofije. V skladu s splošnim pričakovanjem ga je papež sv. Pavel VI. 2. marca 1964 imenoval za ljubljanskega nadškofa. Izbor za predstojnika drugega najpomembnejšega cerkvenega središča v tedanji državi mu je zagotovilo mesto podpredsednika Jugoslovanske škofovske konference, ki jo je nekaj časa tudi vodil. Dne 13. marca 1980 je ljubljansko nadškofijo v kanonično posest iz njegovih rok prevzel novoimenovani ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar.

Leta Pogačnikove nadpastirske službe so bila v mnogočem pomembna za razvoj Cerkve v Sloveniji vse do danes. Ljubljanska nadškofija je pod njegovim vodstvom vstopila v pokoncilsko obdobje, ki so ga zaznamovali liturgična reforma, izjemno velike generacije novomašnikov (posvetil je nad 300 duhovnikov), razmah verskega tiska ter okrepljena pastoralna in katehetska dejavnost. Njegov največji prispevek na pastoralnem področju je začetek implementacije spodbud drugega vatikanskega koncila v praktično pastoralno delo. Monografija prikazuje, kako je nadškof Pogačnik prepoznaval pastoralne potrebe in nanje smelo odgovarjal z ustanavljanjem novih župnij ter podporo obnovi in gradnji cerkva.

Nadalje monografija osvetljuje, kako je Pogačnik kot nadškof in že pred tem spremljal, spodbujal ter usmerjal katehetsko dejavnost. Kot glavne značilnosti njegovega katehetskega pristopa se izkažejo sistematičnost, racionalna utemeljenost in jasnost. Nadškof Pogačnik je v ljubljanski Teološki fakulteti videl pomembno sredstvo prenavljanja verskega življenja na Slovenskem v skladu z odloki in smernicami drugega vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora, katerega se je tudi udeležil. V monografiji beremo, da je v odnosih med Pogačnikom kot velikim kanclerjem fakultete in posameznimi njenimi učitelji občasno prihajalo do napetosti, zlasti ko je šlo za pridobivanja pravice *nihil obstat* s strani pristojne vatikanske kongregacije in pri uveljavljanju individualnih razumevanj koncilskih idej ter papeških dokumentov.

Monografija bralca poduči, da ohranjena povojna številčnost in institucionalna urejenost Cerkve v Sloveniji in Jugoslaviji ne sme zamegliti pogleda na druga področja, kjer je bil njen položaj bistveno

slabši. Cerkev v Sloveniji v času Pogačnikovega škofovanja na primer ni izoblikovala kakšnega iz lastne preteklosti izvirajočega samostojnega pogleda na razvoj slovenske družbe.

Kot predstojnik osrednje slovenske škofije in slovenski metropolit je Pogačnik nosil glavnino odgovornosti pri reševanju odprtih vprašanj med republiško oblastjo in Cerkvijo v Sloveniji. V monografiji je predstavljena vrsta dokazov, da je osnovna taktika režima ostajala sejanje razdora oz. diferenciacija v cerkvenih vrstah. Izpostavljeno je dejstvo, da je Pogačnik v zadnjih letih nadškofovske službe do oblasti nastopal poudarjeno spravljivo. Na ta način je pomembno doprinesel k temu, da je slovensko katoliško občestvo – drugače kakor hrvaško – jugoslovanski državni in družbenopolitični okvir sprejelo kot gotovo dejstvo.

V ostalih prispevkih so predstavljeni Pogačnikov rod, družina in izobraževanje, nato cerkvene službe do škofovskega imenovanja, uredniško in pesniško udejstvovanje, potek montiranih sodnih procesov, sprejem v škofovski zbor in imenovanje za ljubljanskega nadškofa, pobude za ustanovitev slovenske metropolije, Pogačnikov govorniški dar, sodelavci na nadškofijskem ordinariatu, sodelovanje z drugimi jugoslovanskimi škofi, njegova vloga koncilskega očeta ter redovništvo na Slovenskem v času Pogačnikovega škofovanja, oris sakralne arhitekture pri nas v povojnem obdobju pa služi kot uvod za razčlenitev arhitekturnih značilnosti cerkva zadnjega Plečnikovega asistenta Antona Bitenca. Vrsto poglobljenih razprav sklene pronicljiv potret Pogačnikove osebnosti in duhovne usmerjenosti.

Z izidom monografije o nadškofu Pogačniku je zaživela nova knjižna zbirka Inštituta za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani in Celjske Mohorjeve družbe z imenom *Testes temporum* – Priče časov. Zbirka znanstvenih monografij, ki se navdihuje po znamenitih, a žal ugaslih zbornikih Simpoziji v Rimu, bo poleg temeljite predstavitve vidnejših osebnosti dala mesto obravnavi važnejših ustanov in spornih ali spregledanih tem iz zgodovine Cerkve na Slovenskem.

Dr. Dejan Pacek

Miha Šimac

Iz kovorskega mlina do doktorske časti: Jožef Pogačnik in njegovo izobraževanje

Kovor – domača župnija

»Med Podnartom in Tržičem stoji na mali višini pod planino Dóbrčo župna cerkev sv. Ivana Krstnika v Kovorju,« je zapisal Josip Lavtižar v uvodu svoje predstavitve kovorske fare.[1] Sam kraj Kovor je bil sicer prvič omenjen v darilni listini v 11. stoletju, kovorska župnija pa je bila prvikrat omenjena leta 1296 v papeškem desetinskem seznamu.[2] Župnija je bila pozneje podrejena opatu cistercijanskega samostana v Kostanjevici.[3] Prav oglejski patriarhi pa so bili tisti, ki so potrjevali namestitve novih župnikov. Med temi je bil tudi med leti 1520–1530 rojeni Peter Kupljenik, ki je mašniško posvečenje prejel leta 1553 in bil nato nameščen za župnika v Kovorju približno do leta 1563.[4] Takrat se je pod vplivom nemške in slovenske literature navzel protestantskih idej, postal predikant ter se preselil v Kropo, kjer se je tudi oženil. Tam je bil prijet ter odpeljan v devinske zapore ter naposled v Rim, kjer je leta 1595 končal na grmadi.[5] V letu 1606, piše Lavtižar, »pride v Kovor župnikovat kostanjeviški opat o. Tomo«. Med župniki pa Lavtižar posebej omeni leta 1688 rojenega Jožefa Jakoba Riflja, ki je v župniji deloval v letih 1732–1746, vse do svoje smrti. On je bil tisti, ki je začel urejati matične knjige in jih vsako leto okrasil s kronogramom.[6] V tem času je kovorska fara še vedno sodila pod oglejski patriarhat, in sicer vse do njegove ukinitve leta 1751, ko je bila podrejena novoustanovljeni goriški nadškofiji. Takratni goriški nadškof Karel Mihael grof Attems (1711–1774) je prvo

[1] Josip Lavtižar, *Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj*, Ljubljana 1901, str. 99 (dalje: Lavtižar, *Cerkve in zvonovi*).

[2] Prim. France Baraga, Papeška taksacija prebend za oglejsko dieceso 1296, v: Janez Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem,* Ljubljana 2016, str. 431–468.

[3] Jure Volčjak, *Goriška nadškofija na Kranjskem v času apostolskega vikarja in prvega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa (1750–1774)* (Acta Ecclesiastica Sloveniae 39), Ljubljana 2017, str. 82 (dalje: Volčjak, *Goriška nadškofija*).

[4] Janez Logar, Peter Kupljenik: https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi311669/ (pridobljeno 28. 3. 2021).

[5] O usodi Petra Kupljenika gl. Silvano Cavazza, Reformacija v Oglejskem patriarhatu: heterodoksne skupine in luteranske skupnosti (in usoda Petra Kupljenika), v: *Zgodovinski časopis* 55 (2001), št. 3–4, str. 409–435. O še nekaterih dokumentih, povezanih s Kupljenikom, gl. tudi Sergio Bonazza, Novi arhivski dokumenti o Petru Kupljeniku, v: *Stati inu obstati* (2011), št. 13–14, str. 292–296; Giuliana Ancona in Dario Visintin, Il Sant'Ufficio nei Territori sloveni, v: *Arhivi* 35 (2012), št. 1, str. 9–20; Barbara Žabota, Reformacija in protireformacija na Zgornjem Gorenjskem, v: *Kronika* 64 (2016), št. 3, str. 441–450.

[6] Lavtižar, *Cerkve in zvonovi*, str. 102.

vizitacijo kovorske župnije poveril svojemu generalnemu vikarju Petru Adamu Zupančiču, ki je v Kovor prispel 6. septembra 1752. Takrat je v Kovorju za dušni blagor občestva skrbel župnik Rok Rus in v njegovi navzočnosti si je generalni vikar ogledal cerkev. V njej je vizitator našel štiri oltarje; glavni oltar je bil posvečen svetemu Janezu Krstniku, drugi oltar je bil oltar Device Marije, tretji je bil oltar Trpljenja Jezusa Kristusa, četrti oltar pa je bil oltar svetega Fabijana in Boštjana. Vizitator je zapisal, da je bil v cerkvi lep tabernakelj, vendar pa ni imela spovednic. Poleg cerkve si je ogledal tudi vsa župnijska poslopja in pokopališče, ki je premoglo kostnico z majhnim oltarčkom, na katerem se je preko leta tudi maševalo.[7]

Že leta 1761 je nadškof Attems znova poslal vizitatorja. Tokrat je to nalogo opravil goriški stolni kanonik Janez Friderik Matko in o razmerah poročal nadškofu. Zanimivo je, da je bil takratni patrocinij cerkve sv. Janeza Krstnika in Marijinega vnebovzetja. Nadškof Attems je kovorsko faro vizitiral tudi osebno, in sicer 8. in 9. julija 1767.[8] Zadnji dan svoje vizitacije, 9. julija, je nadškof posvetil cerkev in veliki oltar.[9] Ostale – še nedograjene – pa je v posvetitev prepustil kostanjeviškemu opatu.[10] V župniji je takrat deloval župnik Frančišek Pleterski.[11] Iz vizitacijskega zapisnika še izvemo, da je takrat župnija štela 411 duš. V poročilu je navedeno tudi, da se je v tistem letu rodilo 25 otrok, umrlo je 12 oseb, zakramenta svetega zakona pa v tistem času niso sklenili.[12] Tudi še pozneje je vsakokratni goriški nadškof bdel nad kovorsko župnijo in tamkajšnjim župnikom. A to ni trajalo dolgo, saj je papež Pij VI. 8. marca 1787 goriško nadškofijo ukinil, kovorska župnija pa je prešla pod jurisdikcijo ljubljanskega (nad)škofa.

Kljub tem usodnim premikom je življenje župnije teklo dalje in ves čas so se ljudje tudi trudili, da bi ozaljšali in dostojno skrbeli za vzdrževanje farne cerkve. V tej skrbi je zato večkrat prihajalo do dodatnih gradbenih posegov, nakupov novih zvonov in druge cerkvene opreme. Zanimivo je,

[7] Archidiocesi di Gorizia – Archivio storico diocesano di Gorizia (IT ASDG, ACAG), Visite pastorali, Attems, 1/3, str. 161. – Za posredovano gradivo vizitacij se iskreno zahvaljujem dr. Juretu Volčjaku.

[8] Volčjak, *Goriška nadškofija*, str. 241 in 243.

[9] Poročilo o posvetitvi je objavil že Lavtižar. Gl. Lavtižar, *Cerkve in zvonovi*, str. 103.

[10] Volčjak, *Goriška nadškofija*, str. 241 in 243.

[11] Lavtižar, *Cerkve in zvonovi*, str. 103.

[12] IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/18, str. 41–44.

da so tik pred iztekom 19. stoletja, natančneje leta 1898, pod vodstvom župnika Lovrenca Krištofiča (roj. 1831) dozidali zvonik farne cerkve in ga dvignili za 2,70 m. Prav tako so takrat poskrbeli za novo nadstrešje in bakreno streho. Lavtižar omenja, da je bil s tem zvonik že tretjič zvišan.[13] Prav omenjeni župnik Lovrenc Krištofič je bil torej tisti, ki naj bi župnijo Kovor popeljal v novo stoletje. Toda že 10. marca leta 1900 je časopis *Gorenjec* poročal, da je bil kovorski župnik »na lastno prošnjo po 43 letnem službovanju umirovljen«.[14] Krištofič je sicer takrat res še ostal na župniji, da bi počakal na svojega naslednika. To pa je trajalo kar nekaj časa. Mesto župnika je bilo v časopisih razpisano v začetku leta 1901.[15] Za novega župnika je bil takrat najprej imenovan dotedanji rateški župnik Josip Lavtižar,[16] vendar se je ta že pred nastopom službe župniji odpovedal. Zato je bil potem 1. oktobra 1901 za novega župnika slovesno umeščen Jurij Rozman, dotedanji župnik v Rakitni.[17]

Jurij Rozman je bil krepke postave, daljših las, vedno pokrit s širokokrajnim klobukom, poleti pa je navadno nosil slamnik.[18] V župnijo Kovor je prišel skupaj s sestro Marijo, ki mu je bila gospodinja. S prihodom novega župnika je v župniji zavel nov veter, Rozman pa se je lotil nadaljnje prenove cerkvenih poslopij. Že kmalu po prihodu je ugotovil, da je tudi veliko župnišče potrebno obnovitvenih del. Tako je že kmalu na novo položil tlak v prvem nadstropju hiše.[19] Med župljani je bil Rozman priljubljen zaradi osebne skromnosti, modrih gospodarskih nasvetov in srčne dobrote. Ni pa se ravno proslavil kot dober pridigar, zato ni bilo redko, da so med njegovimi razlagami krščanskega nauka nekateri tudi zaspali.[20] Župnik Rozman je kmalu spoznal svoje župljane. O njih je menil, da so sicer še dokaj dobri, vendar se že pozna vpliv tovarn, kamor so mnogi odhajali na delo: »Vse, kar nima opraviti s kmetijstvom celo leto, hodi v tovarne ali doma sedi pri čevljarskem delu: mnogo jih

[13] Lavtižar, *Cerkve in zvonovi*, str. 103.

[14] Osebna vest, v: *Gorenjec*, št. 9, 10. marec 1900, s. p.

[15] Razpisane, v: *Slovenec*, št. 68, 23. marec 1901, s. p.

[16] Prim. *Ljubljanski škofijski list* 1901, št. V., str. 64; ibidem, št. VII, str. 88.

[17] Umeščena, v: *Slovenec*, št. 226, 2. oktober 1901, s. p. Jurij Rozman, roj. 18. aprila 1846 v Trbojah pri Kranju. V mašnika je bil posvečen 31. julija 1871, umrl 1. januarja 1933 v rojstnem kraju. V Kovorju je bil župnik od oktobra 1901 do maja 1930, torej skoraj polnih 30 let. V: *Glasnik kovorske župnije*, 20. februar 1933, str. 1.

[18] Mira Hiršel, S*pomini na Kovor pred 2. svetovno vojno*, Tržič 2006, str. 69.

[19] Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), Vizitacije, šk. 11, Promemoria župnije Kovor za l. 1907.

[20] *Glasnik kovorske župnije*, 20. februar 1933, str. 1.

že ne zna več kmečkega, poslov za kmečko delo ni dobiti.« Potožil je tudi, da je bila v fari dokaj razširjena ljubezen do žgane kapljice.[21] O župniku samem česa takega sicer ni bilo mogoče reči, so pa zato kaj kmalu opazili, da ni bil prijatelj redoljubnosti, kakor tudi ne vestnosti v pisarniškem poslovanju, za kar so ga večkrat opomnili predstojniki in tudi knezoškof Anton Bonaventura Jeglič.[22] Ta si je o obisku župnije 13. septembra 1902 v svoj dnevnik med drugim zapisal: »Sprejem v Kovorju slovesen. – V šoli se je pokazal g. župnik Jurij Rozman slabim in bolj odurnim katehetom. – Cerkev je lepo zidana, ima prilično lepe oltarje, dve sliki od Layerja, zakristija jako zanemarjena, obleka siromašna in slabo spravljena. – Župnijski stan jako zapuščen in star. – Ljudstvo je boljše, kakor sem pričakoval, spovedovanja precej vseh stanov, pijanstva mnogo, slabih časopisov ni, družbe tudi nobene ni, adoratio [češčenje] samo prve nedelje.«[23] Škof je župniku Rozmanu dal nekatera navodila za obnovo in ureditev župnijskih poslopij, kakor tudi nekaj nasvetov za samo dušno pastirstvo in opravljanje službe kateheta. Rozman je nekatere nepravilnosti do naslednje vizitacije, aprila 1907, uredil, še precej zadev pa je ostalo odprtih. Med drugim se je izkazalo, da bi bilo potrebno obnoviti tudi strešno kritino na kovorski farni cerkvi ter tudi na župnijskem gospodarskem poslopju.[24]

Ne glede na to pa je Rozman vestno opravljal svoje dolžnosti in ljudem maševal, jih spovedoval in obhajal ter sploh skrbel za dušni blagor zaupanega mu ljudstva, ki se je tu in tam znašlo tudi v časopisnih noticah slovenskih časopisov; zlasti še ob dogodkih, ki so zajemali širši prostor; največkrat na političnem parketu. Tako so v letu župnikovega prihoda denimo v časopisju strastno poročali o uspehih in neuspehih državnozborskih volitev, ki so potekale leta 1900, in o tem, kako so v kakšni občini glasovali ter za koga.[25] Morda še bolj zanimivo pa je, da je prav v letu 1900 v vsem habsburškem imperiju potekal tudi popis prebivalstva. Po teh podatkih je tedaj v Kovorju stalo 187 hiš, razpolagali so s 1641 hektari; v kraju pa je živelo 1078 oseb; od tega 496 moških in

[21] NŠAL, Vizitacije, šk. 11, Promemoria župnije Kovor za l. 1907.

[22] NŠAL, Vizitacije, šk.. 11, Škofov odgovor na Rozmanovo promemorio župnije Kovor za l. 1907.

[23] *Jegličev dnevnik*: z*nanstveno-kritična izdaja* (ur. B. Otrin in M. Čipić Rehar), Celje 2015, str. 164–165.

[24] NŠAL, Vizitacije, šk. 11, Promemoria župnije Kovor za l. 1907.

[25] Prim. Izid volitev, v: *Slovenec*, št. 209, 12. september 1901, s. p.

582 žensk. Prav vsi so bili katoliške vere in so zanje kot občevalni jezik zapisali slovenski jezik.[26] V kovorski župniji so takrat med drugim prevladovali priimki rodbin,[27] kot so: Aljančič, Kristan, Golmajer, Pesjak, Praprotnik, Šlibar, Zupan in tudi Pogačnik.[28]

Pogačnikov rod in družina

Rod Pogačnikov je po doslej zbranih podatkih sicer izvorno izhajal iz sosednje podbreške župnije, kamor je takrat sodila vas Zvirče. V družini kmeta Jožefa Pogačnika in soproge Helene, roj. Globočnik, je bil v Zvirčah št. 2 med številnimi otroci 17. januarja leta 1815 rojen sin, ki so ga krstili za Antona.[29] Ta se je kot 31-letni fant 15. februarja poročil s takrat 21-letno Heleno, hčerko kmeta Jurija Rozmana in Margarete.[30] V družini se je Antonu Pogačniku in soprogi Heleni rodilo še pet otrok: najstarejša je bila hčerka Marijana (roj. 1848) in štirje sinovi: Anton (1849), Janez (1852), Jožef (1854) in Andrej (1856), ki pa je kmalu po rojstvu umrl.[31] Otroci so odrasli in si ustvarili svoje družine; nas pa je pri tem najbolj zanimal leta 1852 rojeni Janez Pogačnik. Ta se je leta 1881 poročil z mlinarjevo hčerko Lucijo Kalan in se preselil na Brezovo, na nevestin dom v Kovor št. 50 – k Mlinarju, kakor se je pri hiši reklo. V zakonu sta se rodili dve hčerki: Alojzija (1882–1884), ki je še kot otrok umrla zaradi opeklin, in Marija (1884). Soproga Lucija je že leta 1890 umrla in Janez je ostal sam s hčerko. Janez ni dolgo sameval in se je že 26. januarja 1891 poročil z Marijano Perne (roj. 1872), doma s Povelj pri Trsteniku. Marijana je bila sestra takratnega gimnazijskega kateheta in polihistorja dr. Franceta Perneta (1861–1935). V drugem zakonu se je mlinarju in posestniku Janezu in materi Marijani rodilo še deset otrok;

[26] *Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru: izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900*, Dunaj 1906, str. 66.

[27] Vse rodovine v župniji je temeljito obdelal Stanislav Pesjak. Gl. Stanislav Pesjak, *Kovorske korenine*, Tržič 2013.

[28] NŠAL, ŽA Kovor, RMK Kovor 1876–1907, zapisi za l. 1900. Za posredovane podatke iz matičnih knjig in statusov se iskreno zahvaljujem mag. Tonetu Krampaču.

[29] NŠAL, ŽA Podbrezje, RMK Podbrezje 1807–1837, str. 25.

[30] NŠAL, ŽA Podbrezje, PMK Podbrezje 1816–1864, str. 18.

[31] NŠAL, ŽA Podbrezje, Status animarum 1767–1845, št. 6, str. 135.

Pogačnikova domačija izpod čopiča Mari Šmid (foto: Miha Šimac)

pet hčera in pet sinov.[32] Kot sedmi je bil 28. septembra leta 1902 rojen sin Jožef, ki ga je dan pozneje takratni kovorski župnik Jurij Rozman krstil v tamkajšnji farni cerkvi. Za krstna botra sta bila gruntar Anton Pogačnik in Ana Erlah.[33] V domači fari in v hiši, kjer je odmeval mlinski ropot in so se mešali glasovi strank in domačih, je v varstvu slednjih prvič zakorakal v svet, dobil prve nauke in dobre zglede v veri, ki so v mladem srcu pustili trajne sledi.

V šolskih klopeh v Kovorju

Jožef Pogačnik je kot šestletni deček leta 1908 sledil svojim starejšim bratom in sestram in se prvikrat znašel v domači enorazredni ljudski šoli v Kovorju, ki je s svojim delom pričela leta 1893. Mladi Jožef se je znašel v razredu, kjer je poučeval sprva provizorični učitelj Pavel Lavrič, ki je prav tisto jesen uspešno opravil strokovni izpit in postal aprobirani

[32] NŠAL, ŽA Kovor, Status animarum 1877–1921, Kovor št. 50.

[33] NŠAL, ŽA Kovor, RMK Kovor 1876–1907, str. 99.

učitelj za osnovne šole s slovenskim in nemškim jezikom.[34] V začetku leta 1909 je bil potem Lavrič tudi potrjen za stalnega učitelja v Kovorju.[35]

Jožef Pogačnik se v prvih mesecih šolanja pri učitelju Lavriču ni najbolje znašel. Iz ohranjenih Pogačnikov spričeval razberemo, da ni ravno blestel v petju ali risanju; presenetljivo pa je ta poznejši mož peresa v začetku imel težave tudi – s pisanjem. V prvem četrtletju leta 1908 je bilo denimo to ocenjeno le kot primerno! Podobne težave je, kakor kaže, imel tudi z veroukom, kjer tudi ni teklo vse gladko in je bil ocenjen le z oceno primerno (3). Zanimivo je, da je pozneje skoraj povsod uspel popraviti in dvigniti ocene. Tako je bil ob koncu leta s povoljno (2) ocenjen le še pri petju in pisanju, slabše pa le še pri verouku, kjer je Pogačnik ohranil enako oceno v vseh četrtletjih – primerno.[36] Morda je del te krivde tudi v že omenjenem nastopu domačega župnika kateheta Rozmana, ki ni našel pravega načina za poučevanje otrok. Toda te prve težave mlademu Jožefu niso vzele poguma; zdi se, da je postal še bolj željan znanja. Kljub še marsikateremu razočaranju je nadaljeval šolanje v kovorski šoli, ki je medtem postala dvorazrednica, in v šolskem letu 1912/13 v zadnjem razredu dosegel naslednje uspehe: s hvalevredno (1) so v vseh četrtletjih ocenili njegovo pridnost, branje, slovenski učni jezik, računstvo in geometrijsko oblikoslovje, prirodopis in prirodoslovje, zemljepis in zgodovino. Prav tako visoko je bila ocenjena tudi njegova zunanja oblika pismenih izdelkov. Nekoliko bolj pestre so bile ocene pri ostalih predmetih; tako je bil pri veronauku v treh četrtletjih ocenjen z oceno povoljno (2), v zadnjem četrtletju pa celo s hvalevredno (1). Nekoliko slabše je bila ocenjena tudi telovadba, kjer je v prvih dveh četrtletjih prejel oceno povoljno, zadnji dve četrtletji pa hvalevredno. Risanje je bilo v vseh četrtletjih ocenjeno s povoljno; petje in pisanje pa sta mu še vedno povzročali nekoliko več nejevolje; v prvem četrtletju je pri obeh predmetih prejel oceni primerno (3); v poznejših treh četrtletjih pa je tako pri petju kot pri risanju bil ocenjen z oceno povoljno (2).[37]

[34] Učiteljske usposobljenostne izkušnje, v: *Učiteljski tovariš*, št. 47, 20. november 1908, s. p.
[35] Ljudsko šolstvo, v: *Slovenec*, št. 40, 19. februar 1909, s. p.
[36] NŠAL, Škofje, šk. 93, Jožef Pogačnik – osebni dokumenti, ovoj 4: Šolsko naznanilo 1908/1909.
[37] NŠAL, Škofje, šk. 93, Jožef Pogačnik – osebni dokumenti, ovoj 4: Šolsko naznanilo 1912/1913.